

Яблука

Юрій Клен

Молодий козак Антін Перебийніс повертався з Січі додому. Кінь басував під ним, і він, стримуючи його нетерплячий порив, раз-у-раз натягував повід.

Сонце вже давно закотилося за обрій, і вдалині, в світлі місячному, виринали обриси білоцерківського замку. Їхав він повільною ступою, повними грудьми вбираючи в себе пахощі навколишніх садків, і вряди-годи тихо посміхався, згадуючи бурсацькі роки або останні сутички з ляхами і турками. Йому було двадцять два роки, і світ лежав перед ним відкритий, вабив пригодами, далекими мандрівками аж ген до Чорного моря, чумацькими шляхами, що крізь степ неозорий аж до Криму лягли, широкою розлогістю водяного простору, що хвилями обмивав береги скутарські – хвилями, що на білому гребені виносили чайки легкокрилі, козацькі човни вітрильні на лоно правічне вітрів і змагань.

Багато чого навчився Антін за два з половиною роки в Січі Запорізькій: бути чуйним і завжди наготові; бути щедрим і не відлічувати грошей, коли платиш; пам'ятати, що шаблю дано не на те тільки, щоб скарби добувати, а щоб боронити кволого проти дужого і бідного проти багатого; бути готовим голову скласти за віру, в якій народився і в якій виховали батьки; а паче за все берегти кодекс неписаний чести лицарської, що наказує не думати про власну безпеку, коли йдеться про те, щоб захистити знедоленого.

Ці чесноти лицарські не були готовим катехизисом правил поведінки, до якого мусиш звертатись у кожному конкретному випадку, а так увійшли козакові у плоть і кров, що діяли цілком несвідомо, автоматично, – так як у бджолі інстинкт, – що примушує її збирати з квітів нектар для меду, або інстинкт у мисливському собаці, який і без науки тямить, хто є його ворогом, а кого він має віддано любити.

Тепер саме Антін їхав повз довгий паркан, що обгороджував велику садибу: густий, тінявий садок з овочевими деревами, а десь у глибині його – дім з білими колонами. Повний місяць стояв уже високо, і світло його, немов з-під піднятих небесних лотоків, рясними струмками лилося на церкву, яка, скидаючись на наречену в адамашковій сукні, біліла під горбом, і стікало сріблом на темнозелене шатро, що його творили яблуні, груші і вишні. Там, у привабливій гущавині, мусіли висіти велика, ядерна антонівка, ніжно-біла паперівка, шаршава ренета, що пахощі їхні зливалися в гаму таких невловних відтінків і переходів, що треба було бути справжнім знавцем ароматів, щоб (як знавець музики) розрізнити найтонші переливи і нюанси, які творять симфонію вечірнього саду на Україні.

Антін спинив коня, зазираючи за високий паркан. Він змалку ріс у батьківській садку і спав у курені. Ті спогади дитячі повинню хлинули в його душу, схвилювали, вичаклювали із пільми видиво власної, родинної садиби. Від самого обіду не мав він ані кришки в роті, шлях був курний, сонце пекло цілий день. Хотілося передусім вгомонити

спрагу. Яблука, що їхня прохолодна округлість, на дотик ще не відчута, а для ока невидима, поки лише вгадувалась у темному галуззі, як жіночі округлості грудей під чорними шатами, – вабили його zarazом і неприсутністю, і близькістю.

Згадав, як він бурсаком уночі з товаришами грабував сусідні садки, як це, дарма що каралося, вважалося за відважну лицарську виправу, що виховувала дух отаманії, – і це остаточно перемогло вагання і сумнів, чи буде такий вчинок співзвучний з теперішньою гідністю його, гідністю козака Запорізької Січі.

За десять кроків далі ріс під парканом явір. Козак, під'їхавши, прив'язав до нього коня, а тоді, знову зіп'явшись на сідло, легко пересмикнувся через огорожу і скочив у високу росяну кропиву.

З хвилину стояв, прислухаючись; чути було тільки, як то тут, то там яблуко з коротким стуком падало в траву. Намацав у темряві і знайшов під деревами з півдесятка. Яблука були просякнуті похолоддю місячною і, гамуючи спрагу, наливали солодкістю, яка є вдвоє солодшою, коли спивається її з забороненого овочу.

Далекі спогади зароїлися в душі козака: великий баштан за батьківським садком; ставок з високим очеретом, в якому він бродив, по груди в воді; качки, що їхні гнізда він видирав; тужливий крик чібіса над болотом, – усе це миготіло барвами соняшних днів такого ще свіжого в пам'яті дитинства і в легкому танку закружляло навколо нього.

У цю мить із дому, що білів наприкінці алеї, долинули звуки клявесина. Зацікавлений, Антін наважився вийти з-під широкого намету дерев і почав обережно, травою, яка глушила кроки, вздовж і обіч алеї посуватися до будинку.

Незабаром опинився перед фронтоном високого дому; з відчиненого вікна горішнього поверху вилітали не тільки ті звуки клявесина, а ще й уривки пісні, яку наспівував жіночий голос:

Зсушив мене, зв'ялив мене,
зсушив мене, молоду,
ой, як вітер із морозом
тую траву зелену.
Сушиш мене, в'ялиш мене,
як вітер билину;
мудрий будеш, як добудеш
молоду дівчину.

Щоб краще вловити слова, зайшов він за гіллястий каштан, що був саме проти вікна і що в тіні його мусів почувати себе у безпеці. Та навколо в садку все було тихо, і він навіть зважився трохи наперед ступити, одним кроком у довгасту смугу світла, що падало від вікна, і ввесь закам'янів стовпом напруженої уваги.

Хоч серце у Антона Перебийноса було вояцьке, але чи ж у двадцять два роки могло воно не мріяти про дівчину, – дівчину, образ якої давно склався в його уяві, як ідеал жіночої краси: вона мусіла мати ясне, як льон, волосся, дугасті чорні брови і темнокарі очі. Іншою він собі не уявляв ту, яку обере за довічну подругу життя свого. Крихка вона

мусіла бути й тендітна, як рожева квітка на тоненькій стеблині, щоб тією тендітністю зрівноважити крицевість його натури. Отож не дивниця, що, чуючи голос жінки, яка лишалася

невидимою для ока, він попускав віжки своїй фантазії, надаючи їй постаті то того, то іншого вигляду. Заслухавшись співу, забувся про сад і про яблука, про подорож, яка чекає його, і про коня, що нетерпеливився, тупцюючи навколо явора.

Та враз, коли він стояв, тягся вгору і наслухав, щось важко бухнуло йому в спину, пара дужих рук схопила під пахви, а друга пара – не встиг він і стямитись – під коліна, він відчув себе піднятим у повітря, крутнувся й хотів випручатись, але то були два кремезні велетні, що з них один зауважив:

– Крутись, братіку, крутись, та не викрутишся!

На підмогу підоспів третій, і спротив Антонів був остаточно зламаний. Руки йому скручено назад і його поведено, швидше поволочено до білого будинку з колонами.

Опинившись у передсінку й побачивши, що зайва річ пручатися далі, він перестав чинити опір і рішивши стрінути долю лицем до лица, доброхіть пішов, куди його тягли. Його попровадили коридором, а тоді відчинилися двері до покою якогось, він ступив через поріг і опинився в невеличкій порожній світлиці. З цього покою двері вели до іншого, куди скерував свої кроки один із козаків. Очевидно, щоб комусь доповісти. Антін чув тільки низьким басом дану відповідь:

– Гаразд, ведіть його сюди!

І репліку козака:

– Слухаю, пане полковнику!

Другий pokій був великий, умебльований; вздовж стіни лавки, покриті плахтами; хіднички на підлозі; велика полиця з пугарями і келіхами; в кутку образи з рушниками. Але невеличка канапа і перський коберець над нею, порушуючи загальний стиль, немов промовляли за те, що дім бодай чи не перебраний переможцем від польського магната. Посередині, ближче до вікна, стояв стіл, за яким сидів сивий запорожець над якимись паперами. На столі горіли дві свічки в срібних поставцях. Коли Антін увійшов, запорожець вийняв з рота люльку і спрямував на нього допитливий і, як здалося Антонові, трохи здивований погляд своїх сірих очей, так ніби він сподівався чогось іншого. З хвилину придивлявся йому пильно і врешті запитав:

– Де ж ви злапали котика?

– Під вікном, – обізвався один із козаків, той, що перший вхопив його був.

– Замість звабити пташечку до себе в темряву, він на цей раз сам вибіг на світло, – мовив другий.

– Осмілів з часом, – додав третій.

– Жбан черпає воду, поки не потрощиться, – резюмував сивоусий за столом, ще з хвилину з зацікавленням приглядався юнакові, а тоді промовив: – Що ж нам, панове, вчинити з цим єгомосцем?

– Добродій дуже упрів, борикаючися з нами, – знову почав перший. – Тож чи не добре було б дати йому остудитися, ульокувавши на ніч до холодної, а самим тим часом

обміркувати справу.

- Можна навіть шановному добродієві влаштувати купіль, - долучив другий, - посадовити на всю ніч у казан з зимною водою.

- Коли добродій за дві години скаже, що змерз, то можна воду маленечко підігрівати і поволі довести навіть до кипіння, - докинув третій.

- Залишіть ці штуки туркам, - гостро обізвався сивоусий.

- Тоді хоч трохи, так з пару тижнів, потримаймо пана Антонія на страві świętego Antoniego, - знов укинув перший.

Тут Антін Перебийніс здивовано глипнув очима: звідки вони, в біса, знають, як Його звуть?

- Я пропоную веселішу розвагу, - мовив сивоусий, і коли ті троє запитливо на нього подивились, він коротко кинув:

- Вовки!

Перший козак аж підскочив. Двоє других потирали собі руки.

- Оце видовище буде! Хай но шаблюкою помагає на них! Побачимо, як собі раду з ними дасть.

- Як раду дасть, то честь і слава йому. Скатертиною йому тоді дорога в далекий світ. Аби тільки вдруге сюди не заблукав.

Лють узяла юнака, що ним так розпоряджають, ніби він був якийсь предмет, мертва річ, з якою можна робити, що хочеш. Зрештою не знав, чи брати цю розмову за поважну, чи за жарт, і рішив устрянати в бесіду.

- Насамперед, панове, треба б у мене спитати згоду чи то на купіль, чи на глядіаторське змагання, бо справа в першу чергу торкається моєї недоторкальної особи.

Всі четверо здивовано презирнулись.

- Пан, потрапивши у полон, збирається, здається, вести перетрактації* про умови капітуляції, яка стала доконаним фактом, - повільним тоном заговорив перший.

- Мабуть пан не здавав собі справи з консеквенцій*, які мусів потягти за собою перший необачний крок його, - зауважив другий.

- Прийміть, пане, з цього приводу мої щирі кондоленції*, - з глузливою вибачливістю докінчив третій, глибокий відваживши поклін у бік Перебийноса.

- Необачність не є злочинством, - знов підхопив нитку розмови юнак, - і нема на Україні того звичаю, щоб за неї катували.

- Але чи ж ваша необачність не виявила злочинницького наміру? - забрав слово той, кого називали полковником.

- Так, злочинницького наміру, за який нас ще у бурсі сікли різками, - відізвався юнак.

- От як! То вже в такому ніжному віці пан був ласий до амурних пригод, - знов укинув перший козак.

- Та ніяка амурна пригода не привела мене до вашого садка, - огризнувся Перебийніс.

- А. що саме, коли дозволите спитати? - нашорошився той.

- Яблука!

- Як то яблука? - здивовано презирнулися троє, а четвертий за столом звів догори свій пильний погляд.

- Яблук ваших схотілося покуштувати.

Тут усі четверо вибухли таким реготом, що аж шиби у вікнах задзеленьчали.

- Яблука, ну й жартун! - троє козаків аж за боки бралися. А полковник, відкинувшись на спинку крісла, до сліз реготав.

- Захотілося тих яблук, що достигли за пазухою у доньки моєї! - кинув він безцеремонно і трохи цинічно.

Перебийніс з подиву очі вилупив і з повагою відказав:

- Повірте, пане полковнику, що я вашої доньки у вічі не бачив.

- Добре вибріхуетесь, добродію. Але не переконливо. Щоб дістатися до садку, ви мусіли перелізти через паркан. Спочили туди, як кажете, по яблука. Але почали скрадатися до вікна моєї доньки. На тому інфлягранжему* вчинку вас піймано. Чи ж екстраваганція такої поведінки вам самому не впадає в очі?

Перебийніс мовчав, бо не знав, що на це відповісти.

Полковник далі провадив:

- Невже ви думали, що я без кінця толеруватиму оте потаємне листування та нічні побачення в альтанці та за ліщинами, коли дальша толерація* такої копуляції* мусіла неодмінно призвести до компромітації панни в очах суспільства?

Один із козаків глузливо укинув:

- Пан вибріхуеться, бо певно лясський гонор не припускає й думки про ганебне контагування шляхтицької білої плоті зі смердючими звірами вовками-сіроманцями.

- Бо інакше ж панові лишався б тільки один-єдиний вихід на волю: крізь вовчі шлунки, - докинув другий.

- Це ж однаково, що вдруге на світ народитись, - додав ще третій, - тільки що тоді й рідна мати не пізнала б пана-егомосця.

Тут Перебийніс спалахнув:

- Сьогодні ви з мене робите ляха, а завтра зробите турка. Та ще дозволяєте собі глузувати у вельми непристойний спосіб. Якщо вам (як не дивно!) відомо, як мене звуть на ім'я, то мусіли б знати, хто мій батько. Я козацького роду, син Павла Перебийноса, старшого осавула, підхорунжий війська Січі Запорізької. Можете пересвідчитись, - і з цими словами він люто шпурнув на стіл невеличку, шнурочком перев'язану, пачечку документів.

Полковник уважно переглянув їх і тоді, видно, вдоволений, сказав:

- Я дуже радий, що ми з вами рівня і що не буде тут, як я боявся, мезальянсу. - А тоді, звернувшись до козаків: - Очевидно, ваші інформації, панове, були невисначальні. - І знов до молодика, повертаючи йому папери: - Це регулює справу в лагідний і шляхетний спосіб. Приготуйтеся, пане підхорунжий, стати завтра вранці до вінця з моєю дочкою. Маєте до шостої години час обміркувати з нею все; отож майже вся ніч

перед вами.

Перебийніс хотів щось сказати, та був такий збентежений, що спромігся тільки промурмотіти:

- Таж я вашої доньки ще не знаю.

Але його зустрів такий грізний погляд сірих очей, що він змовк, а полковник прогримів:

- То ви вважаєте, що Перебийноси стоять надто високо, щоб своячитися з Сагайдаками! Не минути вам, сто чортів, вовчого зуба, хоч би й батько ваш звався Палій чи Дорошенко! І доки ви мене, старого, будете дурити байками! Дивно мені, що ви, син поважаного батька, якого я особисто знаю, пішли манівцями, а не простою дорогою, засилаючи сватів з рушниками. Не люблю я ласунів, які тягнуть снопи з поля, якого не орали й не збираються орати. Заведіть його, хлопці, до панни Оксани!

Полковник став і обернувся лицем до вікна, тим даючи знати, що розмова скінчена.

"Хлопці", які вже були досить поважного віку, вивели юнака в коридор, крученими сходами повели нагору, знов увійшли в якийсь темний прохід, відчинили якісь двері і вштовхнули в кімнату.

- Антось! - з цим криком кинулась до нього молода дівчина, та враз спинилася по середині кімнати і прикипіла до місця.

Перебийніс тільки чув за дверима сміх козаків і як один із них сказав:

- Еге, одразу признала свого Антося.

Тим часом панна дивилася на нього широко розплющеними з жаху очима, враз, очевидно, усвідомивши свою помилку, неспроможна ні слова вимовити. Молодик стояв теж, як укопаний, але зовсім не з переляку, а тому що ця дівчина з ясным, як льон, волоссям, темнокарими очима і дугастими чорними бровами

не тільки цілком відповідала його вимареному ідеалові жіночої краси, не тільки була втіленням усіх мрій його юнацьких, а ще мала у собі щось нове, що й в мрії не мріялось, якийсь променистий блиск лежав на обличчі, немов світилось воно відсвітом якогось внутрішнього вогню.

- Хто ви? - спитала вона нарешті, перемігши оторопіння першого моменту.

- Підхорунжий Антін Перебийніс. Ваш батько щойно видав наказа, що я маю завтра вранці одружитися з вами, - випалив він відразу.

- Боже! - дівчина сплеснула руками і закрила долонями лице. - Який же він жорстокий! Віддати мене за першого-ліпшого, що перебіг йому дорогу!

Вона, хвилюючись і ламаючи руки, почала ходити по кімнаті.

Юнакові стало ніяково і він почав говорити:

- Не думайте, панночко, що я якось причетний до змови проти вас. Півгодини тому я нічогосінько не знав про те, що мене чекає. Я їхав конем і (соромно признатись) перемахнув через паркан, щоб підібрати кілька яблук у вашому садку, і от, почувши, як ви граєте на клявесині, зблизився до вашого вікна, щоб послухати вашого співу. - (Тут панночка раптом зиркнула на молодика з-під довгих вій своїх, на яких нависли сльози). - На тому мене й застукали троє козаків, потягли на розмову до пана полковника, що є,

очевидно, вашим батьком. Мова йшла про якогось Антона. А що й мене звать Антоном, то я не відразу зміркував, що мене плутають з кимсь іншим, та не спромігся переконати пана полковника, що я вас у вічі ніколи не бачив, хоч і чув ваші голос, який в пісні закликав когось добути молоду дівчину. – (Тут панночка густо почервоніла). – Батько ваш, певний у тому, що то я був, поставив мені до вибору: або шлюб, або каюк.

– Яка ж я нещасна, – знов заломила руки панночка. – Одружитися з людиною, яка мене не кохає і яку я вперше у житті бачу! А де ж Антось! Чому він не з'явився сьогодні? Він же мені у дупло листа поклав, що буде сьогодні вночі. Хотів мене з собою геть звідси забрати.

– Листа? – дещо неймовірно перепитав юнак.

– Так. Ну, звісно, це не такий лист, як часами батько дістають від пана гетьмана або надсилають до турецького султана. Антось клав мені до дупла кілька прутиків, зв'язаних до купи. Цими прутиками визначав він день нашого побачення. – І дівчина швидко заговорила далі: – Один прутик – це означало неділя, два прутики – понеділок і так далі, сім прутиків – субота. Якщо побачення мало бути вночі, то долучалося синю квітку, якщо за дня, то білу. Виноградний листок визначав альтанку як місце нашої зустрічі, а ліщиновий – місце за ліщиновим гайком.

– Хитрий спосіб! – здивувався козак.

– Це я до цього додумалась! – гордо мовила дівчина. – Отож він на цей раз поклав синю квітку, долучивши до неї білу трояндову пелюстку. Це значить, що я його мала чекати аж до світанку.

– Шановна панночко! Мені тепер уся справа ясна. Зі слів вашого батька я зміркував, що він давно за вами стежить, не тільки за тим, як ви поночі ходите в садок, а й за так званим листуванням вашим. Мабуть давно вже й викрито вашу схованку на "листи". З часом певно навчилися і ті листи читати. Тому й не диво, що сьогодні зробили засідку, в яку я й потрапив.

– Що ж тепер буде? – з одчаєм запитала Оксана.

– Нічого особливого не може статися. Ви колись дочекаєтеся свого Антося, і все буде гаразд.

– А ви?

– А за мене не турбуйтеся. Мені якось треба викрутитись із цього становища, в яке, завдяки своїй необережності, попав.

У цю хвилину увійшла служниця, поставила перед гостем миску з яблуками і жбан доброго меду. Для пересохлих ясен козака цей напитек був справжнім нектаром, який відживив його і розв'язав йому язика. Оксана, вибравши найбільшу й найдозрілішу антонівку, простягла її з чарівною усмішкою своєму субесідникові і промовила:

– Це яблуко неначе у вашу честь названо так. Віддайте ж і ви йому належне.

Антін подумав, що й предок Адам колись через яблуко потрапив у таку халепу, як він сьогодні. Алеж – шугнуло йому в голову – Єва не могла бути прекраснішою, ніж оця білява українка, що навіть у великому горі вміла вичаклювати такий усміх на устах своїх.

- Треба буде пану полковнику якось з'ясувати ситуацію, - сказав він.

- Та ви не знаєте батька мого! Він палахкий і на дію скорий. Заки встигнете йому довести, як воно було, він вас... та він і слухати не схоче, а самосудом стратить.

Антін підійшов до вікна й глянув униз. Хтось під каштаном проходжувався і покашлював. - Стережуть, - подумав він. - Якби не те, то зважився б униз скочити. - Зорі пливли у високому небі. Місяць за хмару сховався, а вітер з садка доносив пахощі матіоли.

- Що ж вам почати? - безпорадно питала дівчина.

- Що ж мені іншого лишається, як не дивитися сміливо у вічі тому, що має статися? У боях з турками і ляхами смерть нероз стояла за плечима, та Бог милував.

- Ах, то ви вже бували і в боях! А мій Антось ще тієї справи не тямить, пороху не нюхав.

Потік спогадів рунув на Перебийноса, і він почав оповідати, як під Аккерманом козаки у турків ясир відбили; як вони на чайках підпливли до Скутарі, як вискочили на берег і зчинили пожежу; як у бою під Гуманем сам-на-сам зітнувся з лаським полковником і, в полон його взявши, відібрав у нього, як воєнну трофею, самоцвітами оздоблену шаблю, оту, яка тепер у нього, Перебийноса, гри боці.

Текли години, дівчина слухала з широко розкритими очима і врешті, зідхнувши, промовила:

- А мій Антось проти ляхів не міг би битися, бо сам наполовину ласької крові.

- Як то наполовину?

- А так, має українку - матір і батька - поляка.

- Еге-е-е! Тепер я розумію, чому це мене ваші молодці за ляха мали. Я на них навіть розсердився за це... Ах, пробачте! - Перебийніс зніяковів, бо зміркував, що міг тими словами образити панночку, яка з ляхом кохалася.

- Розуміється, батькові певно краще смерть була б, ніж віддати мене за підляшка. Якби не ви, а мій Антось йому в руки попався, то певно з ним би недовго панькались.

- Ну, мені роблять особливу честь. Обіцяли влаштувати глядіаторське змагання з вовками, в якому я, так мовити, гратиму головну роль. Знаєте, як це за давніх часів у Римі було: Caesar, morituri te salutant!

- О, не жартуйте! - заломила руки дівчина. - Ви не знаєте, які то люті тварини. Вони голодом виморені і накинуться на вас, мов з пекла вискочили. Пам'ятаю, як вони роздерли отих двох турків, яких у цей спосіб скарали за те, що ясирникам нашим очі виколювали. І шматочка від них не лишилося. Наші козаки їх поодинці виводять із пивниці і прив'язують. Та якби їх на вас поодинці пускали, то з шаблею своєю ще дали б їм може якось ради; а тож усіх разом на вас нацькують. Ні, я цього не переживу! Отого страшного видовища вашої смерті... ані ганебного шлюбу з чоловіком, якого мені накидають.

Дріж перебігла по тілу вродливої дівчини, і вона, обливаючися сльозами, віддалася цілком своєму відчаєві.

- Невже ви думаєте, - заговорив Перебийніс, - що я за ціну вашого нещастя куплю

собі життя? Тож знайте, лицарська честь наказує, ані хвилі не вагаючись, жертвувати ним, коли цього вимагають обставини.

У цю хвилину двері відчинилися, й увійшов козак (один із тих трьох) та сказав:

– Пан полковник хоче довідатись, чи ви вже надумались, бо, залежно від відповіді вашої, йому треба зробити ті чи інші приготування.

– Скажіть полковникові, – мовив Перебийніс, випроставшись, – що відповідь мою він вже має. – Я не збираюся дружитися з його дочкою.

Козак вийшов. Хвилин за п'ятнадцять знизу, з надвору, долинуло довге, зтяжлисте вовче виття. Перебийніс виглянув з вікна і при тьмяному світлі місяця, що добувалося з-за хмар і вже ніби змагалось з ранковою млою, він доглядив на припоні темні постаті шістьох великих хижих звірів, що з піднесеними до неба гостромордими головами колом сиділи і заходилися сумним, тужливим виттям.

Дівчина сіла в кутку, вуха затуливши долонями. Так пролинуло кілька хвилин. Виття не вгавало. Враз вона, немов прошита блискавичною думкою, зірвалася з місця, схопила юнака за руку і потягла за килим, за яким відкрився маленький покоїк.

– Звіри надворі, ото ж дорога через пивницю вільна, – мовила вона і підняла дошку в підлозі.

Перебийніс побачив вузькі сходи без бильців, що вели кудись униз.

– Швидше! – мовила вона. – Потайний хід виведе вас до пивниці. Там, у другій ніші справа, намацаєте широку дошку, відхиліть її, і відкриється довгий хід, який виведе аж ген у маленький гайок, кроків за сто від нашого саду.

Хвилюючись, вона підштовхувала його й принагляувала йти. Нахилилася над отвором, до якого він спустився на руках; волосся її торкалося його щоки; на лиці він відчував гарячий віддих її. На коротку мить йому в голові трохи запаморочилося, і він ніби навіть завагався, чи йти йому. Ця дівчина, хоч вона належала чужому, якимсь дивним чаром тягла його до себе.

Антін поринув кудись у чорну темряву та, руками намагаючи обидві стінки, почав поволі посуватися вперед, обережно, щоб не наткнутися на перепону, не впасти і не наробити галасу. Коли сходи скінчилися, він опинився в якомусь ширшому приміщенні. Запах вина зрадив йому, що він був у пивниці. Тоді, мацаючи вздовж правої стіни, він дійшов до першої ніші, заставленої бочками та пляшками. Проминувши її, дійшов до другої.

Тут він раптом почув кроки, які зближалися з другого кінця, і пірнувши за велику бочку, присів і скорчився. Хтось наближався зі свічкою в руках, підійшов аж до самої бочки і почав вино з неї цідити. Перебийніс причаївся, як миша під мітлою.

Комусь поночі захотілося пити! Коли той "хтось" докінчив цідити і почав віддалятися, Перебийніс, підвівшись, подивився йому вслід. То була служниця зі свічкою в руці, що відсвіт її тремтів на стінах пивниці. Коли вона зникла, козак домацався до дошки у другій ніші. Вогкістю і затухлим повітрям дихнуло на нього, коли її відхилив. Він подався у темряву. Стіни обабіч були вологі, і часами йому здавалося, що нога ступає в мокравину. Правою рукою весь час тримався стіни та, пройшовши

кроків із двадцять, раптом лобом стукнувся об стрічну стіну. Прохід кінчався. Заскочений, він спинився, простяг у бік ліву руку і пересвідчився, що там була порожнеча. Зміркував, що коридор завертає вліво. Тепер посувався вже обережніше, мацаючи то правою, то лівою рукою, щоб лобом знов не наскочити на перепону. За п'ятим поворотом світло ліхтарика йому блиснуло несподівано в очі, і з-за кута виступили двоє молодців з мушкетами, скерованими йому проти грудей.

- Ану, добродію, повертай но краще назад! - мовив один із них.

- Не на дурнів напад, - додав другий. - Ото вже години три сидимо й чекаємо на тебе. Так і знали, що сюди потягнешся.

Стиснувши зуби, Перебийніс попрямував назад. Той самий вузький, чорний хід. Дошка і пивниця. Тепер, ідучи, намацував собі шлях вздовж лівої стінки. Ось і вузьенькі сходи, якими почав підійматися вгору. Постукав, і дівчина відкрила половицю.

- Поставили варту, - коротко сказав він. Але, дивна річ, почував якусь радість, побачивши над собою оте дівоче обличчя з карими очима і ясним волоссям, на якому малювалися тривога, розгубленість і розпач. Почуття жалости до цієї дівчини, яка більше, ніж він сам, хвилювалася за життя його, залило його істоту. Хотілося її потішити, і він знов почав говорити, що змагання з вовками мусить бути річ така для нього цікава і нова, що він, зрештою, не шкодує, що втеча йому не вдалася. Це, як не як, буде одна з найцікавіших пригод його бурлацького, несподіванками рясного життя. Така нагода, мовляв, не щодня трапляється. Але дівчина хитала головою і казала, що то справа зовсім інша як битися з двома чи трьома яничарами. Поки обороняєшся від переднього вовка, ззаду скочать троє на спину; отож із шаблею в руці дзигою крутись на місці, а цього довго ніхто не витримає. Як не доводив і не потішав її, жах, що стояв їй в очах, не зникав. Хотів би її пригорнути та тихо пестити, вгамовуючи тривогу; але свідомість, що серце її належить іншому, не дозволяла йому на це.

Та враз унизу зчинився якийсь галас. Кілька голосів, один одного перебиваючи, щось говорили, кричали. Перебийніс підійшов до вікна, щоб окинути оком ситуацію. Сіра світанкова мла вже зависла над садом. Вовки, осатанілі, скавуліли, скавчали й скакали, спинаючись на задні ноги, геть рвучися з припони й натягуючи ланцюги. З того хаосу, гармидеру і метушні долітали уривки фраз, з яких вичувалося, що когось піймали, когось вели. Тепер Перебийніс побачив, що вовків поприв'язувано на деякій відстані один від одного, так що не могли вони доп'ястися один до другого. Отже, той, хто прив'язував і відв'язував, не наражався на небезпеку стати жертвою одночасного нападу двох із них.

Зненацька двері до покою розчахнулися, і козаки вштовхнули якогось шмендрика.

- Ану, чи не помічник то, що мав вам сьогодні допомогти викрасти панночку? - спитався один, звертаючись до Перебийноса.

Той дивився на чуже обличчя переляканого хлопця, який зі страху трусився, і сказав:

- Не знаю того добродія, але, якби потребував помочі, то певно добрав би собі когось дужчого, а може й відважнішого.

- А чи знаєте ви, панночко, цього добродія?

"Добродій" скерував мовчазний, але проречистий погляд на дівчину.

- Вперше в житті своєму бачу цього пана, - холодно промовила вона.

- Що з ним робити? - презирнулися козаки.

- Та пустимо, - мовив старший з них. - Хай геть колесом котиться, та накажіть, щоб не швендався вздовж нашого паркану туди й сюди без потреби.

Шмендрик, кинувши швидкий, вдячний погляд на дівчину, зник.

Запанувала мовчанка. Знизу знов почало долимати вовче виття.

- Невже ви воліли би піти на смерть, ніж одружитися зі мною? - запитала вона знечев'я.

- Та чи ж ваше щастя не варте того, щоб хтось віддав за нього життя?

- Життя за щастя моє з Антосем, - повільно мовила вона, - або вірніше, за щастя Антося зі мною.

- Гей, як сів на коня, то так драла дав, що тільки курява стовпом, - хтось зареготався внизу.

У Перебийноса серце так і йойкнуло, він перехилився через вікно і запитав:

- А якої масти кінь?

- Каштан з білими плямами, - відказав голос знизу.

- Господи! Мій кінь! - скрикнув Перебийніс, і хвиля гніву залила йому лице.

Обурення кинуло кров в обличчя й дівчині.

- Хотів би я знати, хто він такий, отой шмендрик, що був щойно тут, - додав юнак.

- То був Антось, - по довгій павзі мовчання тихим голосом промовила Оксана.

Ціла буря різнорідних почувань хвилями залила душу Перебийносову. Так ось вона, та панночка з ясним волоссям і темними очима, вимріяний ідеал юнацьких днів, що голосом і рухами

своїми взяла його в полон! Якби не гамував він весь час свого почуття, то сторч головою полетів би в оте кохання, що, мов пурпурова хлань, кликало і вабило до себе юнака. Кохання до тієї красуні, що віддала своє серце другому. Злодієві, за якого вона ладна покласти душу свою, бо чи ж не урятувала вона його щойно, сказавши, що у вічі ніколи не бачила і не знає. Урятувала Антося, щоб Антін Перебийніс віддав життя своє за того другого, негідного. Бо ж життя Перебийносове надто дешеве. Коли поклала його на шальку, то шалька пішла вгору, переважило те інше.

Тоді тільки помітив він, що Оксана плаче, що ридання стрясає все її тіло. Це його трохи зм'якшило, підійшов і спитав:

- Чого ж ви, панночко, плачете, коли все для вас склалося так гаразд?

- О, як ви мене мусите ненавидіти, - хлипаючи, крізь сльози промовила вона.

- Чому ж ненавидіти? - безпорадно запитав він.

- Чому? - А чи ж не пішли ви, не заперечуючи, отим підземним ходом, щоб тільки утекти від отого ненависного вам шлюбу? Чи ж не дивилися, як би вискочити вам з вікна? Чи ж не волієте піти у вовчу пащу, аніж під вінець зі мною?

- Таж Антось...

- Хай собі той Антось світ-за-очі йде! Не хочу його ні знати, ані бачити.

Перебийносові все в голові переверталось.

- Таж я тільки чинив те, чого вимагала від мене моя честь лицарська, - лише спромігся він сказати.

- А що та ваша честь лицарська наказує робити козакові, коли дівчина каже, що його кохає, що жити далі не може без нього, та й не хоче; що серце їй розірветься, коли він геть відійде та покине її самотню?

- Оксано! - то був крик тріумфу, що вихопився з грудей юнакові, коли він раптом пригорнув дівчину до себе. А вона все ще хлипала, поклавши голову йому на плече, та то вже радше були сльози щастя. Волосся її запашною хвилею розсипалося йому на руки, він його тихенько пестив і казав їй: - Підемо з тобою до батька твого, удвох йому все з'ясуємо, і все буде гаразд, бо ж його згоду ми вже наперед маємо.

- О, який же ти милий та блаженський, - сміючись, крізь сльози казала вона йому. - Та коли ми підемо тепер до батька, згідні одружитись, та розкажемо йому, як усе було, то він справді повірить і тоді попросить у тебе пробачення, а мене примусить чекати, поки з'явиться Антось, який їм висмикнувся сьогодні з тенет.

- Правда твоя, - засміявся він. І коли, обнявшись, вони обоє увійшли до покою батькового, Антін урочисто промовив: - Пане полковнику! Я за ніч надумався і зі щирим серцем і любов'ю беру за дружину вашу доньку.

- Давно би так, - промовив старий. - Чи ж не простіше було так учора сказати? Отже, ходім. Сонце зійшло, і панотець певно вже чекає у церкві.

Хвилин за двадцять усі зібралися в полковниковім покої. Господар частував вином, що наливалось в позлотисті пугарі. Пилося за здоров'я молодят. Трьом тут присутнім козакам було трохи ніяково. Один, напівжартома, просив пробачення за "контумелію"*, вчора заподіяну пану підхорунжому. Другий, плеснувши Перебийноса по плечу, запевняв, що справу з вовками не треба було аж надто поважно брати, бо полковник в останню хвилину однаково надумався б та мабуть до грецьких календ відклав би змагання. А якби справді дійшло було до цього, то напевно не всіх вовків разом, а по одному, щонайбільше по два пускав би на нього. Третій запевняв, що в усьому завинив Макар, отой шістнадцятилітній хлопак, що мав доручення стежити за непроханим гостем, який повадився вечорами ходити до панночки. Отой дурний хлопак і запевнив, що запопадливий відвідувач яблуневого садка то Антось Кшетуський. Тому й сталося, мовляв, таке прикре непорозуміння.

Перебийніс казав на те, що найбільше йому дошкуляє думка, що всі присутні однієї певно гадки, а саме, що він, Антін Перебийніс, злякавшись вовків, до шлюбу йде. Щоб довести противне, він ще сьогодні, після вінця, готовий приступити до змагання. Зовсім інші причини, про які він зараз не хоче говорити, спонукають його принаглити вінчання. Отже, хай вовків ще не ведуть до пивниці.

На це старий засміявся і сказав, що тепер йому, як батькові, належить виключне право визначити день, годину й умови змагання вовчого. Отож хай ніхто інший тим не турбується.

Ще хвилин за десять усі гуртом рушили до церкви. Похід замикав старий полковник.

Напівдорозі наздогнав його Макар і, захеканий, заговорив:

- Пане полковнику, пане полковнику! Тож той молодий, що з панночкою до вінця йде, то ж не є той самий, що заходжував до неї в садок.

Та старий кинув на нього погляд з-під насуплених брів і мовив:

- Та, може, я вже й без тебе дещо розкумекав. А ти, дурню, не встрявай у чужу справу, коли тебе ніхто не питає!

Червень 1947 р., Льойташ, Тіроль.

Примітки

Перетрактація - переговори, домовлення.

Консеквенція - висновок, підсумок, наслідок.

Контумелія - contumel - образа (латин).

Кондоленція - жаль, співчуття.

Інфлягрантний - inflaganti - на гарячому, на місці злочину, зненацька (нім.)

Толерація - терпіння.

Копуляція - зв'язок.